

HÓVÁRI JÁNOS

Szolnoki képek és szobrok

A magyar képzőművészet, amíg fővonalát a plein air adta, kötött volt földrajzi tájakhoz. Nagybányára a XIX. század végén a város feletti vulkanikus csúcsok, a természet közelsége és a vonatközlekedés miatt esett a magyar művészek egy csoportjának választása. Ebből képzőművészeti korszak született hazánkban, amely azonban nemcsak Trianon miatt fulladt ki, hanem a művészeti ízlések változása miatt is. Az 1920-as évek végére, illetve az 1930-as évek elejére a plein air elvesztette korábbi varázsát. Helyét átvette a római akadémizmus és a párizsi gyökerű konstruktivizmus, valamint a kubista és szürrealista avantgarde. Megmaradt a napfény színeinek tisztelete és visszaverődéseinek csodálata, de a természetes fényeket biztosító műterem kedveltebbé vált a szabad égbolt alatti tájnál. A táj lankái és hegyormai helyett felértékelődött a hely szelleme: a sajátos intellektuális kisugárzás, vagy legalább annak képzete. Ez adott a tehetség mellett különös tartást a „nagy korszak” utáni Nagybányának. Ez segítette az ottani művészeket abban, hogy megtalálják a legjobb formát vagy a legjobb szint. A nagybányaiaknak a két világháború között és után is nehéz volt lépést tartaniuk az európai művészet fővonalával: a festők kezét lefogta, sőt, megbénította a századfordulós gloire; a perifériára csúszás szomorúsága és evidenciája; a román kultúrpolitika magyartól eltérő érték- és viszonyrendszere. De Nagybánya továbbra is létezik. Szétszakítottan: közös gyökere ellenére, már magyar és román Nagybányáról beszélhetünk. Az egykori nagyhírű pavilonok még állnak: félő, hogy hamarosan úgy alakítják át őket, hogy az eredeti építészeti gondolat elvész belőlük. Kár, hogy nincs magyar–román összefogás a nagybányai örökség megőrzése érdekében, pedig szükség volna rá. Mi más Nagybánya, ha nem a magyarok és románok közös európai öröksége? A magyar festők egy kitartó csoportja – Véső Ágoston hívására – jóval több, mint egy évtizede minden évben elzarándokol a magyar festészet Parnasszusához, a Nagybánya melletti, festői szépségű Felsőbányára, hogy ott egy hétig a nagy elődök szellemiségében szabadban fessen. Tud-e, akar-e a magyar kulturális és művészeti élet többet tenni a nagybányai örökségért? Az elkövetkező évek eldöntik.

A magyar művészettörténészek jól tudják, hogy a szolnoki művészeti élet régebbi, mint a nagybányai. Az építményeket is jelentő művésztelep azonban később jött létre, mivel a Nagybányai Művésztelep alapítási éve: 1896. A Szolnoki Művésztelep 1902 óta áll. A jelenlegi (csonka) Magyarország legrégebbi ilyen intézménye.

Szolnok is, miként Nagybánya, a tájnak köszönhetően vált alkotóművészeti központtá. A város és környéke az osztrák August von Pettenkoffennek (1822–1889) köszönhetően került fel a magyar és a nemzetközi festészet térképére. Az 1848–49-ben osztrák katonaként Szolnokon járt Pettenkoffent visszahúzta szíve a városba, s 1853-tól 1881-ig minden nyarat itt töltött. Előtte, 1851-ben a francia tájképfestők művésztelepén, Barbizonban is járt. Az ottani élményei megerősítették benne, hogy szakítania kell a bécsi kései romantikával és historizmussal. Új úton kell elindulnia. Ez a szolnoki út lett: a szíve és/vagy a szeme visszahúzta Szolnokra, hogy a barbizoni szellemiségnek a Tisza-parton adjon új olvasatot.

Pettenkoffen az ihletet köszönhetette a városnak, Szolnok pedig a hírnevet. Érdekes, hogy a bécsi mester lett a magyar Alföld első igazi festője. Valami olyasmit látott e tájban idegen létére, mint Arany János és Petőfi Sándor, akiknek az Alföld szülőföldjük volt. (Vagy egy osztrák festőnek az Alföld mégsem volt idegen táj, miként a magyar testőríróknak és kései szellemi örököseiknek Bécs sem?) A régi Szolnok minden bizonnyal paradicsomi hely lehetett a tájat és az életet figyelő művésznek. 1847 ősze óta Pestről Szolnokra már vonat járt. A poros tiszai városnak ezzel lehetősége nyílt gazdasági központtá válnia, ahol új élet kezdődött – ha nem is máról holnapra. Mindez kedvezett Pettenkoffennek és bécsi festő barátainak (Johann Gualbert Raffalt, Leopold Karl Müller, Otto von Thoren, Heinrich Lang és felesége, Tina Blau-Lang), akik mind remek alföldi táj- és életképeket hagytak maguk után. Rendelkezésükre állt a modern közlekedés, de létezett még a régi tiszai világ is. Szolnok a búza- és állatkereskedelemnek már korábban is fontos városa volt, de a vidék még őrizte egyszerűségét: a paraszti életet, a táj ősiségét, a tiszai halászok, az alföldi csikósok és gulyások, valamint az egzotikus cigányok és zsidók sajátos világát. A Szolnokra látogató művészeknek a téma és a történet ott feküdt a porban, csak le kellett érte hajolniuk. A közel harminc évig ide járó August von Pettenkoffen egy idő után a szolnoki nyár nevezetessége

lett. Amikor ő elmaradt, szerepét átvették barátai és követői, akik már többnyire magyarok voltak: Böhm Pál, Aggházy Gyula, Deák-Ébner Lajos és Bihari Sándor. Így Szolnok a nyári jövés-menéseknek köszönhetően művészváros lett. S hogy az is maradt, az 1902-ben létrehozott művésztelepnek köszönhető.

Oly korban élünk, amikor a szolnoki utcán már nem futnak össze a járókelők, ha a művésztelep valamelyik művészt látják. Tegyük hozzá, ők már nem is cipelnek festőállványt, s széles peremű kalapot sem hordanak: néhányukat kivéve, beleillenek az általános utcaképbe. De a város lakói egyébként ismerik őket, és büszkéek is rájuk, mert a régi szolnoki vár helyén álló művésztelep fontos alkotóeleme a szolnoki öntudatnak.

A Szolnoki Művésztelepen az alkotók nemcsak dolgoznak, ott is élnek: lakásuk és műtermük van. A művésztelepet 2003 óta Verebes György festőművész vezeti. A közösség doyenje Fazekas Magdolna festőművész, akinek élete 1958-ban fonódott össze a művésztelepével. Férje, Meggyes László és fiuk, Meggyes László Vendel is vele alkotott, amíg éltek: emléküik és gyászuk nemcsak az özvegyé és az anyáé, hanem az egész közösségé is. A Szolnoki Művésztelep két legfiatalabb, harmincas éveit járó tagja szobrász: Révi Norbert és Baráth Fábrián. A középnemzedéket is három szobrász – Szabó György, Pogány Gábor Benő, Hangay Szabó László – és Soós György (művésznevén Soosur Georgius) festőművész képviselik. Az egyéni utakat tekintve kevés közös vonásuk van, mint az egyébként Szolnokon lenni szokott, de ezt a szolnoki hagyomány melletti kiállítás náluk is felülírja.

Bár a szolnoki művészeti élet a XIX. század végén közös gondolat jegyében indult – a plein air igézetével –, de már a művésztelep megalakítása idején (1902) megmutatkozott, hogy a művészek különböző irányokba tartanak. Az alapító atyák – Mihalik Dániel (1869–1910), Szlányi Lajos (1869–1949) és Olgyay Ferenc (1872–1939) –, bár mindhárman remek tájképfestők voltak, más és más utakat követtek. Így elmondhatjuk, hogy a Szolnokon alkotó művészek sohasem alkotottak a stílusok tekintetében egységes közösséget. Ezzel el tudták kerülni azokat a belső vitákat is, amelyek a nagybányaikat végtelenen megosztották: egyszerre festették képeiket az impresszionisták és a poszt-impresszionisták, meg azok is, akik más utakat követtek. Azzal, hogy a szolnoki művésztelep első nemzedéke világot látott, és állandóan részt vett a budapesti kiállításokon, művészeté-

ben képes volt idomulni az európai és a magyar stílusváltozásokhoz. Így Szolnokon ekkor sem állt meg az idő. Miként most sem.

A művésztelep a két világháború között virágzott. Ez főleg annak volt köszönhető, hogy olyan mesterek alkottak itt, mint Fényes Adolf, Kléh János, a Pólya testvérek, Pátzay Pál és Bernáth Aurél. Szolnokhoz kötődik az 1930-as évektől Aba-Novák Vilmos is, akinek *Cserépvásár* című képe egyszerre szól a hagyományról és a megújulásról. A téma: vásári élet, amelyről számos szolnoki kép is készült. Ennek megragadása azonban akkori kortárs modernizmus: magyar út az expresszionizmus felé római ízekkel. Aba-Novák korai halála s a második világháborús világégés és a borzalmas pusztítás után a művésztelepet a mester tanítványa, Chiovini Ferenc szervezte újjá, s lett amolyan második alapító, amennyire ezt a pártállam engedte. Ebben a szintén szolnoki Bótos Sándor nagy segítője volt. Úgy tetszik azonban, hogy a Művésztelep 1957–58-ig amolyan sziget volt, ahova csak ímmel-ámmal jutott el a szocialista realizmus. A kádárizmus művészetpolitikájában már szerepet kapott, de fiatalítás történt, tér nyílt a szobrászoknak, markánsná vált a grafika, és megtörtént a szakítás is a plein air még továbbelő irányzataival. Fazekas Magdolna és Meggyes László szolnoki hagyományú, új szellemű modern formatörékvést képviseltek. Ágotha Margit és Rékássy Csaba országos grafikai központtá tették Szolnokot. Alapos művészettörténeti kutatás kell azonban ahhoz, hogy az elmúlt fél évszázad szolnoki művészetét ki lehessen ismerni. Tény azonban, hogy a városban fennmaradt a művészeti élet, s nem esett áldozatul a tanácsi és önkormányzati rendszer késhegyre menő vitáinak, mint sok helyütt az országban. Ez nem csupán a szolnokiaknak öröm, hanem a hazai művészeti élet egészének is.

2002-ben a Művésztelep egyes részeit a város felújította. Sok minden azonban elmaradt, így az épület-együttes és a csodálatos kert újabb építkezés elé néz a közeljövőben. Ez szükségessé teszi az ország egyetlen, önkormányzati forrásból, folyamatosan működő művésztelepe új koncepciójának elkészítését is, amely egyben afféle XXI. századi magyar művészeti kiáltvány is lehet. Ez talán szólni fog arról, hogy az emberi ábrázolás e században is fő irány, amelyhez hozzárendelhető a szürrealisztikus és a mágikus realizmus. A szobrászat pedig a térképzések veleje. S lesz ebben a jövőnek szóló üzenetben minden bizonnyal utalás arra is, hogy a doyen Fazekas Magdolna élénk színeire továbbra is szükség van, mert azok életerőt adnak.